

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Rahvusvaheliste suhete instituut

Rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool

Marii Kõima

**KESKKONNA JULGEOLEKU SEOSSED INIMESTE
JULGEOLEKUGA - INIMÕIGUSTE JA LIBERALISMI
ASPEKTIST VAADATES**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Aksel Kirch, PhD

Tallinn 2015

SISUKORD

ABSTRAKT	4
SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILINE LÄHENEMINE JA KIRJANDUSE ÜLEVAADE.....	8
2. VARASEMAD TEADUSUURINGUD	11
3. MEETOD JA MATERJAL.....	13
3.1 Usaldusväärsus ja kriitika	15
3.2 Multi-dimensionaalne Vaesuse Indeks ja Inimarengu Indeks.....	16
4. TEOORIA NING INIMÕIGUSTE SIDUSUS KESKKONNA JULGEOLEKUGA.....	17
4.1 Liberalism	17
4.1.1 Liberalism ja inimõigused.....	18
4.2 Roheline teooria	19
4.2.1. Keskkonnakaitsjad ja Sotsiaalsed rohelised.....	20
4.3 Inimõigused	21
4.4 Keskkonna julgeolek.....	22
4.5. Inimeste julgeolek.....	24
5. INIMÕIGUSED JA KLIIMAMUUTUS – SIDUSUS	25
5.1 Õigus privaatsusele ja perekonnavalule (Artikkel 12).....	26
5.2 Õigus elule, vabadusele ja inimese julgeolekule (Artikkel 3)	27
5.3 Õigus piisavale elustandardile (Artikkel 25)	28
5.4 Kliimamuutus on ebavõrdne - Eskimod	29
5.5 Keskkonnavalased pagulased.....	30
KOKKUVÕTE.....	32
Laiendamiseks tulevikus.....	34

VIIDATUD ALLIKAD	36
Internetiallikad	38
Loengumaterjal	39
SUMMARY	40

ABSTRAKT

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on laiendada keskkonna julgeolekut rahvusvaheliste suhete valdkonna raames ning ühendada teema inimeste julgeolekuga, inimõiguste ja liberalismi aspektis. Tööd illustreeritakse mõningate näidetega inimõigustest, nagu õigus elule ja isiku julgeolekule ning tähendatakse, et eelnevad on mõjutatud kliimamuutuse poolt. Teiseks eesmärgiks on levitada teadlikkust, kuidas on omavahel seotud kaks erinevat julgeolekukontseptsiooni, mida teostatakse läbi seoste leidmise inimõiguste ja kliimamuutuste vahel. Antud bakalaureusetöö käigus selgitatakse välja kuidas on omavahel seotud inimõiguste ja keskkonna julgeolek. Autor läheb kaasa Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni nägemusega inimõigustest. Töö rohkem empiirilise küsimusena vaadeldakse kliimamuutust keskkonna julgeoleku aspektist ning selgitatakse välja, kas inimõigused on mõjutatud kliimamuutusest. Rakendatakse kvalitatiivset ja võrdlevat lähenemist, seda kahe teadusliku aruande süvaanalüüsi kaudu ning samaaegselt võrdleva meetodi abiga. Teoreetilise uurimusküsimuse käigus esitatakse liberalismi ja rohelist teooriat.

Käesolev töö näitab kui lihtne ja kui raske võib olla rahvusvaheliste suhete vallas mõista ja siduda põhjuseid. Inimõigused, mõeldes erinevatele õigustele, ning keskkonnajulgeolek, mõeldes vaid kliimamuutusele, aitavad eelnevalt mainitud näidata. Mõeldes individuaalidele kui uuritavatele objektidele, mida tuleb kaitsta, kui riigi julgeolek on ohustatud kliimamuutuse poolt, saab selgeks asjaolu, et indiviidi julgeolek sõltub samuti teistest turvalisuse vormidest, nagu näiteks keskkonna julgeolekust. Juhul kui ei ole tagatud keskkonna turvalisus, ei saa individuaalid olla turvatud ohtude eest.

Võtmesõnad: inimõigused, inimeste julgeolek, keskkonna julgeolek, kliimamuutus, sidusus

SISSEJUHATUS

Inimõigustel ja keskkonna julgeolekul saab ilmselt tulevikus olema palju ulatuslikum tähendus, seda mitmete faktorite tõttu, kuid märkimisväärseimaks on, et populatsioon meie planeedil ei vähene, ning samuti ei vähene surmaarvu osakaal. Suurema hulga inimestega kasutatakse elukvaliteedi säilitamiseks üha rohkem ressursse, nagu puhast vett, õhku ja viljakat pinnast. Eelnev loob kõrgema stressi ülemaailmsele valitsusele, mis on ühendatud majandusliku arenguga. (Rogers 2010, 72)

„Inimolendid puutuvad kliimamuutusega otseselt kokku läbi muutuvate ilmastikuolude ning kaudselt läbi muutuste vees, õhus, toidu kvaliteedis ja kvantiteedis, ökosüsteemide, põllumajanduse, elatusvahendite ja infrastruktuuri. Need otsesed ning kaudsed kokkupuuted võivad põhjustada surma, puudeid ja kannatusi.“ (Confalonieri *et al.* 2007, 393)

Valitsustevaheline Kliimamuutuste Nõukogu (*Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC*) teadlased uurivad inimeste tegevuse tagajärgi ning viimase mõju kliimale. Nad annavad mõju kohta hindamisaruandeid ning antud aruanded peegeldavad paljusid erinevaid teaduslikke arusaamasid, samuti moodustuvad nende hinnangud tervikliku ennetava pildi meie kliimast ja sellega toimuvat (Svensson 2013). Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on edaspidiselt laiendada keskkonna julgeolekut rahvusvaheliste suhete valdkonna raames ning ühendada teema edasiselt inimeste julgeolekuga, inimõiguste ja liberalismi aspektist vaadates. Töös tuuakse välja seoseid inimõiguste ja keskkonna julgeoleku vahel ning seda piiratud mahu tõttu läbi kitsama vaatevälja. Näidete toomiseks ning töö illustreerimiseks leitakse näiteid mõningatest inimõigustest, nagu õigus elule ja isiku julgeolekule ning tähendatakse, et eelnevad on mõjutatud keskkonna julgeoleku aspektide, kliimamuutuse, poolt. On teaduslikult aktsepteeritud, et kliimamuutus on põhjustatud inimtegevusest, kuigi üldsuse teadlikkus on endiselt maha jäänud ning seda näitab see, et vähem kui vaid kaks kolmandikku maailma elanikkonnast on teadlik kliimamuutusest ja selle põhjustest (Inimarengu Aruande Raport 2011, 32).

Samuti on käesoleva bakalaureusetöö mitte vähem tähtsaks eesmärgiks levitada teadlikkust kuidas on kaks erinevat julgeolekukontseptsiooni omavahel seotud, seda teostatakse näidates seost inimõiguste ja kliimamuutuste vahel. Julgeoleku uuringud on rahvusvaheliste suhete alamvaldkond ning järgnev töö vaatleb keskkonna- ja inimeste julgeolekut, mis esmapilgul ei pruugi tunduda niivõrd ulatuslikuna, kuid seda on. Rahvusvaheliste suhete alamvaldkonnana on julgeoleku uuringud läbimas suuri muutuseid, kui mõelda mis on see, mis peaks olema kindlustatud ning uued ähvardused ja ohud, millega tuleb arvestada (Collins 2007, 2). Julgeoleku küsimust on laiendatud ja suvendatud keskkonna julgeolekuga (Barnett 2007, 183) ning sellel on kuus peamist lähenemisviisi: ökoloogiline julgeolek, kollektiivne julgeolek, keskkonna-alane vägivald, riigi julgeolek, keskkonnasäästlikkuse kaitse ja inimeste julgeolek (Barnett 2007, 189). Edaspidiselt pannakse üksikasjalikumalt rõhku keskkonna muutusele, mis on põhjustatud kliimamuutuse poolt ning samuti kaasatakse töösse inimeste julgeoleku valdkond, sest tingituna eelnevast on need kaks tugevalt vastastikku seotud. Seetõttu viis kuidas „...keskkonnamuutused mõjutavad üksikisikute ja kogukondade heaolu on ilmselge.“ (Barnett 2007, 197)

Pärast külma sõja lõppu on inimkeskne vaade läbi liberalismi koolkonna tugevnemise töötanud oma tee tagasi rahvusvaheliste suhete valdkonda. Inimeste teadlikkus keskkonnast läänes ning samuti ka arengumaades kasvab. Tänapäeval on keskkonnaküsimused probleemiks just kõrgemas poliitikas, nagu riikidevahelises diplomaatias, kuid mitte madala poliitika valdkondades nagu keskkonnakaitses. Piir nende vahel ei ole mitte kuskil ilmsem, kui julgeoleku mõiste muutuva tähenduse kaalutlustel. (Vogler 1997, 343)

Keskkonnavaldkonnas küsimused on problemaatilised oma globaalsete mõõtmete tõttu ning vajavad seetõttu ülemaailmseid lahendusi ning kui lahendus neile leitakse, peab see tulenema rahvusvahelisest poliitilisest süsteemist, mis koosneb tänaseks rohkem kui 190st suveräänses riigist. See loob globaalse keskkonnavaldkonnas juhtimise, mis peab kohtuma ühiste keskkonna probleemidega läbi rahvusvaheliste õiguste ja rahvusvaheliste organisatsioonide. (Vogler 2014, 343) On oluline panna tähele, et juhtimine on valitsusest eraldiseisev ja: „...tähendab seda, et reguleerimine ja kontroll tuleb teostada ilma keskse valitsuseta, pakkudes seda tüüpi teenuseid, mida maailma valitsus tagaks, kui oleks olemas.“ (Vogler 2014, 343) Läbi riikidevahelise koostöö, on valitsemise režiim kehtestatud rahuldama piiriüleseid keskkonnaprobleeme. Kuigi sageli on kavatsustel märk pigem võimust, staatusest või rikkusest, kui ühisest eesmärgist. (Vogler 2014, 345)

Leian, et on samuti oluline täiendavalt täpsustada keskkonna julgeolekut, seda julgeoleku erinevate tähenduste mõju tõttu rahvusvaheliste suhete raames (Barnett 2007, 188) ning samuti sellepärast, et on võetud laiem aspekt kliimamuutustele ja selle seotus inimeste julgeolekuga ja inimõigustega. Loodan järgneva bakalaureusetööga ja koos kirjutise lugejatega arendada tõsisemat mõtlemist inimõiguste ja keskkonna üle.

Käesolevas uuringu kaudu püütakse välja selgitada: „Kuidas on omavahel seotud inimõiguste ja keskkonna julgeolek?“. Küsimus on teoreetiline ning rohkem empiiriliseks lähenemiseks vastab uurimus samuti teisele küsimusele: „Kuidas on inimõigused mõjutatud kliimamuutusest?“. Mõlemad valdkonnad on rahvusvaheliste suhete raames teiste seas mõnevõrra varju jäänud ja omakorda naasnud arutellu aegadel, mil on toimunud mõningaid liikumisi keskkonna suhtes, näiteks osoonikihi hõrenemise või kui tekivad esile sündmused looduses, nagu näiteks üleujutused või põud.

1. TEOREETILINE LÄHENEMINE JA KIRJANDUSE ÜLEVAADE

Igal teadlasel ja uurijal on mingit liiki põhiseisukoht ning vaade oma teadusuuringute valdkonnale, mis omakorda sellest tulenevalt peegeldab nende tööd mitmel viisil. On oluline antud vaadet märgata sellepärast, et lugejad omandaksid laiemat arusaama põhjustest, miks kirjutaja just antud valdkonnas uurimust koostab. Järgnevas töös osas tutvustan enda vaadete lähtepunkti.

Rääkides inimõigustest, viitab see teatud mõttes põhiõigustele, mis inimesele sünniga kaasa antakse, nagu näiteks õigus piisavale elukvaliteedile. Teiste faktorite, nagu kultuursete, religioossete ja majanduslike tegurite tõttu, ei ole antud peamised õigused üle kogu maailma tunnustatud. See aga loob kaks peamist olulist moraalselt ja eetilist seisukohta, kas usutakse, et igal inimesel on õigus elule, või see puudub. Juhul, kui oleksin näiteks uskunud, et vaid inimestel arenenud maades on inimõigused ja arengumaade inimestel mitte, paneks see minu vaate nii-öelda loodusliku valiku mõtlemise valgusesse, luues vaenulikust keskkonnast kaitstes omasuguseid. Kõige äärmuslikum oleks kasutada seda lähenemisviisi ning lisada samuti mõtlemist „kandevõimest“ ja „kasvupiirist“, mis jagunenud maailmas tõstataks küsimust, kuidas peatada vaeste inimeste ja arengumaade jätkusuutlikkus. Teiselt poolt vaadatuna, uskudes peamiste põhiõiguste olemasolusse igale indiviidile, ning, et igal inimesel on õigus elule, võib see luua heaolu ja võrdsuse maailma. Äärmuslik pool oleks ohtudega, millega inimkond vastastiku seisab, mitte midagi teha, ning näha kõike üheskoos kokku varisemas. Õiglus on ebamäärane, samuti nagu ka paljud teised terminid, mis puudutavad inimeste heaolu. Õiglus on eesmärk, kuid mitte keskne. Alati eksisteerib ülekohus, ning seda mitte vaid indiviidide, vaid ka riikide vahel. Seesuguste tõekspidamiste kohaselt, et puudub leida ühine õigluse alus, on märkimisväärne lisada, et on võimalik töötada ühise aluse ja eesmärgi nimel, leidmaks jätkusuutlik tulevik, nagu näiteks töö parema kliima eest. Eelneva maailmavaate kohaselt usun, et igal inimesel on õigus piisavale elukvaliteedile ning samuti peegeldab see minu ontoloogilist seisukohta. (Furlong, Marsh 2002, 18)

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon on väitnud: „Inimõigused on õigused kõigile inimestele, olenemata meie rahvusest, elukohast, soost, rahvuslikust või etnilisest päritolust, nahavärvist, usutunnistusest, keelest ning olenemata ühestki muust seisundist. Meil on kõigil võrdsed õigused oma inimõigustele ilma diskrimineerimiseta. Need õigused on kõik omavahel seotud, vastastikku sõltuvad ja jagamatud.“ (*United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner for Human Rights*) Eelnev on lähenemisviisi vundamendiks, mille autor on valinud definitsiooni jaoks, mis on inimõigused, ning mille eest eelnevad seisavad. Mitte kõik riigid kõik riigid maailmas ei aktsepteeri neid ja samuti ei ole need seostatud kõikide maailma riikidega. Inimõigused on universaalsed, kuid mitte kõikide riikide poolt heaks kiidetud. Üle 190 olemasoleva suveräänse riigi kohta, mis täna eksisteerivad, 171 neist olid poolt 2009. aasta lõpus ratifitseeritud kuuete peamisele lepingule (*Six Principal Treaty*) (Rahvusvaheline pakt majanduslikele, sotsiaalsetele ja kultuurilistele õigustele (1976), Rahvusvaheline pakt kodaniku ja poliitilistele õigustele (1976), Rahvusvaheline konventsioon likvideerimaks rassistliku diskrimineerimise igasuguse vormi (1969), Konventsioon likvideerimaks naiste diskrimineerimise igasuguse vormi (1981), Konventsioon piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise vastu ravimine või karistamine (1987), Konventsioon laste õigustele (1990)), mis sisaldavad ülalpool nimetatud õiguseid ja enam. (Donnelly 2014, 465) Eelneva põhjuse tõttu on autor otsustanud minna kaasa Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni nägemusega inimõigustest. On õiglane väita, et see võtab kokku enamuse olemasolevate suveräänsete riikide vaadetest inimõigustele. Seega kasutatakse seoste osas ja aluste loomiseks edasiselt Inimõiguste Ülddeklaratsiooni (*The Universal Declaration of Human Rights - UDHR*) ja Rahvusvahelist Inimõiguste Seaduseelnõud (*The International Bill of Human Rights - IBHR*).

Ehkki nähes inimõiguste kohta keskkonna julgeolekus teiste rahvusvaheliste suhete julgeoleku valdkondade kõrval, võib samuti panna tähele teist olemasolevat poolt, mille eksisteerimise olemasolu ei usu see õigeks olema klassikaliste rahvusvaheliste suhete valdkondades. On väärt märkida nii eelnevat, kui seda, et inimõigused on vaidlusalune mõiste, ning mitte kõik ei usu inimõiguste ja võrdsuse ideesse. Nagu ülal mainitud, ratifitseeris enamus riikidest kuus peamist lepingut, kuid eelnevat ei teinud mitte kõik riigid.

Bakalaureusetöö piiratud mahu tõttu ei paku antud uurimus laiasid vastuseid ulatuslikul skaalal, kuid tööga saab rajada vundamendi küsimuses, mis oma ulatuselt on mahukas. Mõlemad teemad, nii inimõigused kui keskkonna julgeolek, on äärmiselt laiad ja

sügavad ning just sellel põhjusel on autor valinud vaadelda vaid valitud inimõigusi, nagu õigus elule, sotsiaalsele turvalisusele, privaatsusele, toidule ja eluasemele. Keskkonnakaitse julgeolek sisaldab mitmeid aspekte ja on samuti väga laiaulatuslik. Esiteks, mis on julgeolek ja teiseks, kes on turvatud ja millise keskkonna aspekti poolt, mis võib viidata mitmele erinevale asjale, alates sõjandusest kuni ühiste loodusvarade kasutamiseni. Seega, teiseks, rohkem empiiriliseks, uurimusküsimuseks on langenud vaadelda vaid kliimamuutust keskkonna julgeoleku aspektist. Töö teostamiseks otsitakse mõningaid muutuseid, mis on omanud või saavad omama otsesest või kaudset mõju inimeste elule, nagu näiteks kvaliteetse vee puudumine ja tõusev merevee tase. Seejärel seotakse eelnevad tagasi inimõiguste valdkonnaga ning milliseid õiguseid on viimased mõjutanud.

Nagu eespool märgitud, on teemad laiahaardelised ja koos laiade teemadega on samuti vajadus nende selgitusele ja defineerimisele, saamaks avaramat arusaama uuringu alusest. Märgitud põhjusel antakse töö hilisemas osas selgitus, mis on täpsemalt inimõigused ja kust on nad saabunud, samuti tehakse sama keskkonna julgeoleku valdkonnaga. Inimõiguste ja käesoleva töö jaoks on samuti oluline mainida inimeste julgeolekut ja selle tähendust.

2. VARASEMAD TEADUSUURINGUD

Antud bakalaureusetöö teoreetilise lähenemisviisi vallas on varasemates teadusuuringutes hulgaliselt töid, kuid mitte kirjutatud nii otseselt inimõiguste aspektis keskkonna julgeolekule. Kui käesolev töö valmiks ulatuslikum, oleks avanud see võimaluse otsida varasemaid uuringuid, mis oleks andnud ka suurema eelise. Mõned uurijad, nagu Lodgaard ja Westng, tähendavad, et käsitletavate teemade sidumine on aidanud lahendada keskkonna probleeme. Samal ajal teised, nagu Buzan, Waever ja de Wilde väidavad, et seesugune sidumine võib piirata olemasolevaid vahendeid, lahendamaks seesuguseid probleeme ning hoiatavad selle ühendamise eest. (Graeger 1996, 109) Antud lahkavamus võib olla põhjuseks, miks teadlased räägivad pigem keskkonnast ja inimeste julgeolekust kui inimõigustest ja keskkonna julgeolekust.

Teadlased ja eksperdid lähtuvad keskkonna üleilmsete valupunktide loetelude koostamisel eri lähtekohtadest ja eesmärkidest, mis koos teadmiste ja väärtushinnangutega pidevalt muutuvad. Osa autoreid piirdub globaalsete keskkonnaprobleemide käsitlemisel vaid ökoloogiliste küsimustega. Käsitletakse ökoloogilisi probleeme, mis on globaalselt ühised. Neid globaalseid probleeme ei saa vaadelda lahus inimtegevusest tulenevatest ohuteguritest, mis kõige enam mõjutavad Maa ökosüsteemide tervist ja elurikkust ning ahandavad ökosüsteemide talitlusest saadavaid teenuseid ja nende kvaliteeti. (Valge, Sepp 2009, 159)

Mitmed autorid on kaasanud globaalsete keskkonnaprobleemide loetellu rahvastiku kiire kasvu ja sellega kaasnevad sotsiaalsed ja majanduslikud probleemid. Nende probleemide lahendamine sõltub ka sellest, kuidas me ilmutame oma inimlikkust. Jean-Francois Rischard liigitab sellesse kategooriasse näiteks võitluse vaesusega, rahu tagamise, konfliktide ennetamise, võitluse terrorismiga, hariduse tagamise, globaalsed nakkushaigused. (Valge, Sepp 2009, 160)

Võib tuua näite Roland Paris teosest „*Human security: paradigm sift or hot air?*“, kus autor mainib, et inimeste julgeolek võib olla mõjutatud keskkonna degradeerumisest, kuid edasi seda ei arenda (2001, 90). Jon Barnett ja W. Neil Adger kirjutavad kliimamuutuse ja

inimeste julgeoleku ja samuti vägivaldse konflikti omavahelisest suhtest artikellis „*Climate change, human security and violent conflict*“. Nad räägivad, kuidas kliimamuutus õõnestab inimeste julgeolekut ja väga paljusid keskkonna muutuseid (2007). Jon Barnett on samuti panustaja raamatusse „*Global Environmental Change and Human Security*“ (Matthew *et al.* 2010), kus põhiteemaks on keskkonna muutused ja inimeste julgeolek, nagu märgib pealkiri. Kahe viimase aastakümneni jooksul on loodud suur hulk kirjandust, mis on seotud keskkonnaga. Täna veel, nagu Roland Paris väitis oma raamatu pealkirjas, võime küsida endilt, kas oleme läbimas paradigma muutust või on see lihtsalt tühi jutt?

3. MEETOD JA MATERJAL

Valitud uurimismeetodiks koostamaks tööd keskkonna julgeoleku ja inimõiguste valdkonnas, on valitud kvalitatiivne ja võrdlev lähenemine. Antud meetod on valitud kui kõige asjakohasem lähenemisviisi teemasse. On siiski oluline märkida kvalitatiivse meetodi erinevaid tehnikaid ja olla teadlik selle mitmekesisusest. Kuid just antud meetod annab autorile võimaluse leida seoseid inimõiguste ja keskkonna julgeoleku vahel, seda kahe teadusliku aruande IPCC (*Inter-governmental Panel on Climate Change, Climate Change 2007: Synthesis Report*) ja HDR (*The Human Development Report 2011, Sustainability and Equity: A better Future for All*) süvaanalüüsi kaudu ning samaaegselt võrdleva meetodi variatsioonide abiga. Käesoleva töö edukaks läbiviimiseks ei oleks piisanud vaid kvalitatiivsest uurimismeetodist. Seda tehes, oleks autori jaoks uuringu koostamine soovitud kitsamas käsitluses raskendatud. Samuti kvalitatiivse uurimismeetodi puhul, kui kasutada väheseid juhtumeid, võib seda näha metodoloogilistelt „pehme“ variandina, võrrelduna rohkem ulatusliku kvantitatiivse analüüsiga. (Hopkin 2002, 261) Autor on materjaliks otsinud, kus teatavates konkreetsetes kliimamuutuses on inimõigused mõjutatud ning võrdlev lähenemine aitab leida sellele vastuse. Eelnevas kahes valitud aruandes on autor samuti otsustanud kasutada samaaegsete erinevuste võrdlevat meetodit, mis: „...seab eesmärgiks välja selgitada muutujad, mis tunduvad liikuvat vähem või rohkem üheaegselt hüpoteetiliselt eeldatavas suunas.“ (Hopki 2002, 253) Sellel viisil on valitud vaadelda aruannetes ühte konkreetset muutujat, milleks on kliimamuutus ja selle varieeruv tulemus inimõigustele. Autor on pannud tähele, et kliimamuutus iseenesest ei pruugi olla varieeruvaks põhjuseks keskkonna muutusele, pigem inimesed ise kolmanda varieeruvana võivad olla algatuseks keskkonna muutustele. See on tõenäoline, kuid isegi, kui on lisaks teisi muutujaid mida võib kaaluda, jääb faktiks siiski see, et teadlaste ja ekspertide tõestatud keskkonna muutus kliima muutuse kontekstis omab mõju inimeste elule. Sel põhjusel on autor kaalunud jätta teised muutujad antud bakalaureusetöös mitte nii oluliseks, sest kliimamuutuse asjakohased faktid ei ole nende poolt mõjutatud ja uuringu usaldusväärsus on endiselt olemas. Kui antud uuring oleks põhinenud kliimamuutuste põhjustele ning miks eelnev juhtub, siis ka teised muutujad,

nagu inimesed, oleks olnud uuringu koostamiseks olulised ja asjakohased. On endiselt olemas ebakindlused, mis jäävad teadmata muutujatest ning on riskiks kui kasutatakse üht neist mitmetest võrdluse meetoditest. Probleemi on kutsutud kui „kõrvalised erinevused“ – „erinevus põhjustatud faktorite poolt, mis on väljaspool uuritud teoreetilist väidet - on tõsiseks takistuseks tänapäeva uurimisteaduses“. (Hopkin 2002, 253) Edaspidiselt on võimalik oht madal, et uuringus kasutatud aruanded ei oleks piisavalt hõlmavad ning, et järeldused oleks vaid neile aruannetele spetsiifilised. HDR on levitanud aruandeid alates 1990. aastast (Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogramm, Inimarengu Raport) ja IPCC hinnangud varasemates aruannetes on samuti omanud suurel hulgal toetajaid (Valitsustevaheline Kliimamuutuse Paneel 2009).

Inimõiguseid käsitlevas töö osas, kasutatakse raamatut „*The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*“ (Baylis et al. 2014) ning keskkonna julgeoleku osas „*Contemporary security studies*“ (Collins 2007). Inimeste julgeoleku peatükis kasutatakse mõlemat Oxfordi Ülikooli poolt kirjutatud raamatut, mis omavad kõrget usaldusväärsust oma ülemaailmse väljaandmise tõttu. Seoste osas kasutatakse Sara C. Aminzadeh poolt loodud teost „*A Moral Imperative: The Human Rights Implications of Climate Change*“. Autor ühendab inimeste õigused kliimamuutusega, tähenduses intrigeerida seda inimõigustega ning samuti küsib: “Millal on keskkonna probleem piisavalt tõsine, et saada inimõiguste küsimuseks?” (Aminzadeh 2006, 242) Aminzadeh illustreerib läänemaailma juhtumeid, mis näitab kliimamuutuse maailma mastaapi ning eelneva keskkonnamõju. Tema mõningatele uuringutele lähtudes, nagu lääne juhtumid, eskimote juhtum ja keskkonnast tingitud pagulus, aitab see antud töös näidata keskkonna julgeoleku ülemaailmset ja keerulist olukorda, kuigi Aminzadeh ei maini oma töös selle kohta midagi.

3.1 Usaldusväärsus ja kriitika

Üheks fookuseks kogutud materjal on kliima-alaste uuringute andmete prognoositava tulemuse analüüs, mida on kogunud IPCC. Isegi kui seal on palju andmeid ja numbreid, ei kasutata antud töös mitte millegi kvantifitseerimist, neile viidatakse vaid siis kui neil on tähendus antud uuringu küsimuses seoses kliimamuutuse ja inimõigustega. „*Climate Change 2007: Synthesis Report*“ on IPCC poolt neljas hindamisaruanne, mida on analüüsitud ja mille kohta on saadud olulist teavet, näitamaks seost inimõiguste ja keskkonna julgeoleku vahel ning tehes seda kasutades mõningaid õiguseid, mis on mõjutatud kliimamuutuse mõju poolt. Käesolev aruanne on aluseks autori tööle, sest seda võib pidada kõrgelt usaldusväärseks suure hulga autorite, teadlaste ja ekspertist ülevaatlejate tõttu, kes on andnud oma panuse ja aidanud kaasa aruande koostamisel. Raportis on nimetatud üle 2000 eksperdi 76st erinevast riigist, 152 juhtivat autorit ning lisaks 26 arvustust toimetajatelt 32st riigist, 498 kaasautorit 28st riigist ja 113 valitsust on ridade haaval kiitnud heaks kokkuvõtte poliitikakujundajatele. (Valitsustevaheline Kliimamuutuse Paneel 2009) Teine aruanne mida on töös kasutatud, on „Inimarengu Aruanne 2011- jätkusuutlikkus ja omakapital: parem tulevik kõigile“ (*Human Development Report 2011 - Sustainability and Equity: A Better Future for All*), mis on kaasanud umbes 500 teadlast üle maailma (Inimarengu Aruande Raport 2011).

Siiski vajab mainimist tõsiasia, et materjalile on ka kriitikat. IPCC seisab mõlema, nii haldusosakonna kui ka hindamise aruande kirjutamise protsessi poolt. On kolm kihti, millest peamine on täiskogu istungi paneel, mis koosneb 195 liikmesriigist, keda jälgib 30 liikmeline büroo. Büroo jälgib kolme töögruppi, kes teevad hindamisaruandeid ning kui need on paneeli poolt heaks kiidetud, saavad need IPCC Raportisse. On oluline tähele panna, et IPCC omab maailmas väga mõjukat rolli ning selle põhjuse tõttu on veel tähtsam asjaolu, et nende töö tulemus on vaieldamatu. Paljud juhtivad autorid on keskkonnaaktivistide organisatsioonidesse palgatud või teenivad nõustajatena, mõjutades teise töögrupi kõiki ja esimese töögrupi pooli peatükke. Juhtivatel autoritel on samuti viimase sõna õigus, seega võistlevate arvustajate osaluse tähendus on küsitav, eriti, kui juhtautorid vaatavad läbi oma enda töösid ja samuti nende kriitikat. (McKitrick 2011, 4) Vaid kümme protsenti IPCC liikmesriikidest esitasid ülevaateid viimasest hindamisaruandest, mis 195-liikmelise täiskogu paneeliga loob vale mulje kontrollist (McKitrick 2011, 5).

Inimarengu Aruande Raporti peamiseks kriitikaks on Inimarengu Aruande Indeks (*Human Development Index - HDI*), mis mõõdab riigi arengut keskmise elueaga, kooliharidusega ja sissetulekuga elaniku kohta. Igal aastal koostatakse pärast mõõtmisi pingerida kõikide riikidega, millest mõlemad, nii rikkad kui vaesed riigid, suurt huvi omavad. Kui vaene riik langeb keskmise eluea näitajaga, võib ta siiski näha oma HDI tõusu koos väikese paranemisega oma majanduskasvus. (Ravallion 2010)

3.2 Multi-dimensionaalne Vaesuse Indeks ja Inimarengu Indeks

Igal aastal koostatava Inimarengu Aruande (HDR) puhul keskendutakse sellele, kuidas kõige ebasoodsamates tingimustes olevad inimesed on mõjutatud erinevate keskkonnaohtude poolt. Nad kasutavad mõõtmiseks Multi-dimensionaalset Vaesuse Indeksit (*Multidimensional Poverty Index - MPI*) ja Inimarengu Indeksit (*Human Development Index - HDI*). Isegi kui nende mõõtmistel on kõrge kehtivus, on oluline panna tähele, et mõlemad indeksid tuginevad tervise, hariduse ja elatusaseme kolmele dimensioonile. Nendel kolmel dimensioonil on HDI-le neli näitajat ja MPI-l on dimensioonidele kümme näitajat. Neli indikaatorit on vastsündinute eeldatav eluiga, keskmine kooliaastate arv, eeldatavad koolituse aastad ja rahvamajanduse kogutulu elaniku kohta. (Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogramm, Inimarengu Raport) Kümme indikaatorit on toitumine, laste suremus, kooliaastate arv, koolis käimine, toiduvalmistamise kütus, sanitaaria, vesi, elekter, minimaalne tase ja vara (*Organization of Eastern Caribbean States*). Mõlemad, nii IPCC kui HDR, on aja jooksul teinud otseseid mõõtmisi. See on ka põhjus, miks oli huvitav võrrelda keskkonna puudujääke HDR ja IPCC raportis, ulatuses, mis oli võimalik. Oli vajalik vaadata läbi HDR indeksid seostamiseks inimõiguste rikkumisi lähedaste keskkonna ohtudega ja otseste põhjustega, kuna IPCC raport ei analüüsi neid faktoreid, on siiski HDR raport on piisavalt sobiv sellest järelduste tegemiseks.

4. TEOORIA NING INIMÕIGUSTE SIDUSUS KESKKONNA JULGEOLEKUGA

Järgnev töö osa keskendub rohkem teoreetilisele uurimisküsimusele, mille käigus esitatakse liberalismi ja rohelist teooriat (*Green Theory*). Samuti kaasatakse sidususe efektiivseks näitamiseks inimõigused, keskkonna julgeolek ja inimeste julgeolek. Üks teooriatest, liberalism, fokuseerub inimõigustele ja üksikisikutele. Inimeste ja keskkonna julgeoleku valdkonnas saab sidusus selgeks, kui mõelda nende keskendumisele individuaalidele.

4.1 Liberalism

Liberalismiteooria tähistab teaduslikku ratsionaalsust, vabadust ja paratamatust inimarengus ning sellega tahetakse valitusust, mis rõhutab individuaalide õiguseid, põhiseaduslikku riigikorda, demokraatiat ja selle juures riigi väiksemat võimu. Isegi kui teooria ulatub tagasi niivõrd kaugemale, kui Euroopa valgustusajastusse, saab seda mõõta täna kahe kõrgelt hinnatud trendiga nagu demokraatia edendamine maailmakorras ja rahvusvahelise majanduse globalisatsioon. Pärast külma sõja lõppu ja Nõukogude kommunismi langust tõusid liberaalsed teooriad akadeemia raames taas, mida oli nähtud enne 1990. aastat realismi ideede poolt kui halvas valguses.

Üks liberalismi toetajatest, Francis Fukuyama, tähendas, et koos Nõukogude Liidu lagunemisega ei olnud liberaalsel demokraatial tõsist ideoloogilist konkurentsi ja demokraatia levikuga läbi Aafrika, Ida-Aasia, Ida Euroopa ja Ladina-Ameerika antud argument tugevnes veelgi. Siiski, ühiselt islamiterrorismi tõusuga, demokraatia alandusega Ida-Aasias ja probleemidega seda levitada Lähis-Idas, võivad Fukuyama väited olla mõneti liialdatud.

Rahvusvahelise konflikti lõpp läbi õiguspärase sisepoliitilise olukorra on kaua olnud liberalistide vaateks, mida ka Fukuyama 1990. aastate käigus taaselustas. Rahumeelne maailmakorraldus on kõige paremini loodud koos liberaalse demokraatia põhimõtete projektsiooniga rahvusvahelisel areenil. Fukuyama tähendas, et seesugune maailm oleks vähem ajendatud sõjale selle tõttu, et kõik riigid mõistaksid teineteise legitiimsust (2009, 57). Liberalistide jaoks on rahu tavaline olek ning sõda on seevastu ebaloomulik ja irratsionaalne. Nad usuvad inimloomuse ja progressi täiustusvõimesse ja sellesse, et sõja võib meie kogemustest maha pesta. Sõda on midagi, mis on loodud militaristlike ja ebademokraatlike valitsuste poolt ja kasutatakse oma enda eesmärkide jaoks, see oli moodustatud sõdalaste klassi poolt, kes püüdsid laiendada oma võimu läbi territoriaalsete vallutuste. Ajal, kui inimesed olid oma olemuselt rahumeelsed ja langesid konfliktidesse vaid siis, kui oli tungiv vajadus halbade valitsejate tõttu, nähti inimkonda kui ravimit sõja vastu. Nimetatud töötlemisviisi pole liberalistid muutnud, vaid on laiendanud ning sõja meditsiiniks on endiselt demokraatia levik ja vaba tootmistegevus. Eelnev aga ei tähenda endiselt seda, et demokraatlikud riigid oleks konfliktide põhjusele, koos autoritaarsete riikidega, vähem ajendiks, nagu on näha Lähis-Idas, vaid pigem parim viis lõpetada sõda riikide vahel seisneb liberaalsete ideede levitamises läbi valitsuste. Eksisteerib samuti väide, et liberaalsete riikide puhul on vähem tõenäoline, et need oleks kaasatud sõtta, välja arvatud enesekaitse juhtudel või sekkudes inimõiguste kaitsesse. Kuid see väide on maalitud sõdade poolt Afganistanis ja Iraagis, nõude jaoks sekkuda ainult siis, kui see on vajalik enesekaitseks ja humanitaarsuseks. (Burchill 2009, 60)

4.1.1 Liberalism ja inimõigused

„Indiviidide jaoks on vale tegeleda sotsiaalselt vastuvõetamatu või kuritegeliku käitumisega, samuti on see vale riikide jaoks.“ (Burchill 2009, 68) Liberaalsus tähendab, et kui riigi siseriiklikul valitsusel on eesmärk rahuldada oma legitiimsust, peab see austama inimõigusi nii oma kodanike heaks, kuid samuti toetamaks seadust. Inimeste vajadused ja nende õiguste mainimine viib meid pika tee tagasi iidseesse Babüloni, kuid inimekäitumise universaalsete põhimõtete mainimine tuleneb Lääne traditsioonist ja pärineb Loodusliku Seaduse (*Natural Law*) traditsioonist. Eelnevalt mainitu arutas valgustusaeagsel ajal

inimõiguste üle, viisi üle kuidas riigid valitsevad ning inimeste võitlusest meelevaldse riigi üle. Läbi kultuuri- ja õiguslike tavade on inimõigused lääneriikides arenenud. Inimestega arvestades, hakati neid nägema koos teatud põhiõigustega, hüvitistega ja kaitsega, mis on sünnipärased kõigile olenemata rahvusest, staatusest, soost või rassist, sest tegemist on inimese esmaõigustega. Liberalistid usuvad, et peaksid olema kindlad universaalselt rakendatud väärtused ja standardid inimõigustele, millele on neil normatiivne pühendumine. See on rahvusvaheliste suhete liberaalses mõtlemises oluline idee, sest õigusnormid moodustavad õigusliku aluse õiglusele ja inimõiguste vabadusele, kuid samuti mõte, et riigid neid uskumusi omaks võttes käituvad rahvusvaheliselt vähem agressiivselt. (Burchill 2009, 68). Üheks probleemiks on rakendada eelnevat ja paljude riikide heitlust kokkulepetega ning lisaks on arengumaad inimõiguste kaitse ja nende eesmärkide kohta rohkem kahtlustavad kui selle häiretes riigi siseasjadesse. Siia maani vaid üks inimõigus on kõige tõenäolisema võimalusega muutumas täielikult ülemaailmseks, õigus kõigile olla vaba nälgimisest. (Burchill 2009, 70)

4.2 Roheline teooria

Umbkaudu pool aastakümneid on maailma poliitikas aegajalt tegeletud põhiliste jätkusuutlikkuse probleemidega ja mida võib eelnev inimkonnaga teha. See on tihti vallandunud erinevatest keskkonna liikumistest või sündmustest. 1960. aastatel oli see pestitsiidid, jätkudes rahvastiku pommiga 1970. aastatel ja alates 1980. aastatest happevihmad, mille tõttu liikusime kogu maailma puudutavatesse muredesse nagu osoonikihi hõrenemine, metsade hävinemine ja kliimamuutused. Kliimamuutus on endiselt päevakajaline teema ja on aegajalt langenud tagasi varju. Kui naasevad seesugused mured, muutuvad need samuti tunduvalt märgatavamaks ja vähem välditavaks ning kõik, mida maailmakord üritab selle vältimiseks teha, saab selgemaks. Üheks ilmsemaks näiteks on oluliste eluressursside vähesus, nagu puudus puhtast veest ja toidust. Rohelise teooria raames on jagunenud arvamus globaalsest sotsiaalsest-ökoloogilisest kriisist, millele teoreetikud on lähenenud mitmel erineval viisil. Siiski tähendab Paterson, et teemat peab võtma tõsiselt ja läbimõeldult, kui mõelda mida ökoloogilised kriisid võivad ülemaailmsele poliitikale tähendada. Üks vajadus

ökoloogilise rahvusvaheliste suhete teooria pool on mõista toimuvat poliitilist ümberkujunemist, seda arvesse võttes peab olema selge, et Roheline teooria, nagu ka kõlab, on palju enam kui vaid kitsas vaade keskkonnaküsimustele. Klassikaliste rahvusvaheliste suhete mõtted rahust, võimupoliitikast, globaalsest valitsemisest ja ülemaailmsest õiglusest vajavad ümbermõtlemist, mida tõestab ökoloogiline väljakutse. Mõistmaks laia valikut teoreetilisi lähenemisviise üldisele ökoloogilisele poliitikale, võib näha neljas osas mõtteid: vabaturu keskkonnateadlikkus, institutsionalism, keskkonnakaitse ja sotsiaalne ökoloogia. Esimesel on rahvusvaheliste suhete vallas vähe öelda, seega jätab see meile teine ning kaks viimast varianti. Institutsionalistidele meeldib hoiduda aruteludest mistahes keskkonnakriiside valdkondades ning keskenduda konkreetsete küsimuste valdkondadele ja kuidas nendega rahvusvaheliste suhete raames tegeletakse.

4.2.1. Keskkonnakaitsjad ja Sotsiaalsed rohelised

Keskkonnakaitsjad ja Sotsiaalsed rohelised (*Social Green*) teiselt poolt aga nõuavad seesugust kriisi ning leiavad, et poliitiline ümberkujundamine on vajalik, et käsitleda seda tõhusalt. (Paterson 2009, 260) Keskkonna probleeme on algusest peale nähtud kui kollektiivse tegutsemise probleeme või läbi julgeoleku vaatevälja. Ühte varajasematest arusaamadest keskkonna julgeolekust võib näha Garret Hardin'i vaate läbi, mida Paterson selgitab kui: „...osalejate (riikide) struktuurseid motiive, mis toimivad seoses avatud juurdepääsuga ressurssidele... mõlemad viivad liigse kasutamiseni ja nende ressursside kuritarvitamiseni ning takistavad ühiseid jõupingutusi vähendamaks sellist kuritarvitamist.” (2009, 262) Oht julgeolekule, mida osalejad tunnevad tulenevast keskkonna probleemidest ning sellega kaasnevast, kuidas teised osalejad antud probleemidega käituvad. Eelnevalt mainitud ja teiste, nagu näiteks „elanikkonna pommi”, vaadete kohaselt on keskkonna julgeoleku suur fookuks tõusnud. Kõige märkimisväärsemalt keskkonna muutuste ja ressursside nappuse, nagu vee ja õli, kohapealt, kuid samuti vaadeldake kliimamuutust, kui konflikti allikat, ja piirkondlikku ebastabiilsust. (Paterson 2009, 260) Keskkonnakaitsjad keskenduvad äärmiselt kvantitatiivsetele terminitele, nagu heitkoguste tase, ökosüsteemi tolerantsus ja ressursside kasutamine. Nad tähendavad, et on olemas piir, kui palju inimesi suudab Maa endaga hoida ning kasutavad „kandevõime” (*carrying capacity*) ja „piiratud majanduskasv” (*limits of*

growth) mõisteteid, mis viitavad Maa biofüüsikalisele piiridele ja majandustegevusele, millega see suudab hakkama saada. Kui minna üle antud piiri, õhnestab see elu toetavaid süsteeme, nagu vesi ja õhk. Keskkonkaitsjad tähendavad, et me liigume selles suunas kiiresti, seda koos suureneva elanikkonnaga ja majanduse arenguga. (Paterson 2009, 267) Sotsiaalsed rohelised kipuvad nõustuma keskkonkaitsjate limiitidega seonduvas teemas, kuid nõuavad, et see peab olema näha läbi arengut loova süsteemi sotsiaalse konteksti, mis interakteerub ökoloogilise probleemiga. Nad on ühisel arvamusel, et süsteem ja kaasaegse ühiskonna jõustruktuurid on äärmiselt orjastavad, ebaõiglased ja genereerivad keskkonna seisundi halvenemist äärmiselt süstemaatilisel viisil.

4.3 Inimõigused

Inimõiguseid võib pidada ühiskonnas suhteliselt uueks mõisteks, mis võeti esmakordselt kasutusele ja tutvustati maailmale pärast teise maailmasõja lõppu. Enne seda olid ülekohtud, mida tänapäeval mõistame kui inimõiguste rikkumisi, nagu orjus ja tööstuslikud töötingimused, adresseeritud vaid kui diskreetsed ja eraldiseisvad probleemid ja mitte kui inimõiguste kollektiivne kogum. 10. detsembril 1948. aastal võttis Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee vastu Inimõiguste Ülddeklaratsiooni ning sellest päevast alates on inimõigused leidnud oma koha rahvusvahelisel areenil. Antud hetkest hakkas ülemaailmne inimõiguste kord arenema, rajanedes põhimõtetele ja normidele, mis on omakorda tugevalt ja ulatuslikult tunnustatud. Selle rahvusvaheliste rakenduste mehhanismid on siiski väga nõrgad ja viivad globaalsetest inimõigustest siseriiklike rakenduste süsteemi. Alates Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni hartast, millele kirjutati alla 26. juunil 1945. aastal, on loodud Inimõiguste Komisjon, mis sai seoseks ülemaailmsete inimõiguste korruga, mida täna tunneme kui Inimõiguste Nõukogu, mis loodi 2006. aastal Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni poolt. Komisjon moodustas rahvusvaheliselt tunnustatud inimõigustest laiaulatusliku loendi, mis oli määratletud kodaniku- ja poliitiliste õiguste ja majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste alusel. Rahvusvahelise õiguse kohaselt peetakse neid kahte jagamatuks, mitte ei nähta kui nimekirja, millest riigid saavad vaid valida mõned. (Donnelly 2014, 464) 1948. aasta deklaratsioon tunnistab samuti minimaalseid sotsiaalseid ja poliitilisi

tingimusi väärt elu nimel tänapäeva maailmas. Läbi aastakümnete on rahvusvahelised inimõigused üksikasjalikult edasi arenenud mitmete lepingutega, nagu lepingud rassilike diskrimineerimise, naiste vastase diskrimineerimise, piinamiste ja laste õiguste suhtes. Need lepingud olid 2009. aastaks ratifitseeritud umbes 171 riigi poolt ja kahes 1966. aastal peetud Rahvusvaheliste Inimõiguste Lepingute (*International Human Rights Covenants*) poolt olid mitmed õigused tunnustatud. Need on sageli nimetatud kui Rahvusvaheline Inimõiguste Seaduse Eelnõu (*International Bill of Human Rights*) ja antud nimekiri on ligikaudu see, millele rahvusvaheliste suhete valdkond viitab, kui räägitakse inimõigustest. Mõningad nendest õigustest on järgnevad: inimese elu, vabadus ja julgeolek, sotsiaalne julgeolek, privaatsus, toit, riided ja eluase, tervishoid ja sotsiaalteenused, mõtte- ja arvamuse vabaduse avalduse võimalus, haridus, kinnisvara. (Donnelly 2014, 465)

4.4 Keskkonna julgeolek

Julgeolekut võib vaadelda kui mõningal määral ebamäärast mõistet, sest see võib rakenduda paljudele erinevale asjaolule ning on oma olemuselt väga laialdane. Kõik sõltub sellest, mida väärtustatakse ja ohust, et julgeolekuga võib juhtuda midagi halba. Antud teguriks võib olla toit perekonna laual või rahu puudutavad mured riigi suhtes ja selle põhjuse tõttu võib uuritav objekt olla väga laiaulatuslik, alates isikute töökohtadest kuni riikide tasandini välja. Paljude jaoks on keskkond saanud tänapäeval julgeoleku ja keskkonna halvenemine ning kliimamuutuse riskiks. Üha enam kasvav teadusuuringute arv näeb seoseid keskkonnamuutuse ja arenguküsimuste vahel, mis on tihti seotud vaesuse ja inimeste julgeolekuga. (Barnett 2007, 183) Keskkonna julgeolek on tõusnud alates 1960. aastatest nelja omavahel seotud arenguga: keskkonnateadlikkuse kasvuga arenenud riikides, kasvava hulga teadlaste arvuga kritiseerimaks vanu julgeoleku diskursuseid, bipolaarse maailma lõpuga pärast külma sõda 1989. aastal ja keskkonnamuutuse tunnustusega, mis samuti toob kaasa riske inimeste heaolule. (Barnett 2007) Keskkonna valitsusväliste organisatsioonide ja tippkohtumiste arv ning rahvusvaheliste lepingute leviku ulatus keskkonnaküsimustes on keskkonnateadlikkuse tõusu põhjuseks. Ajavahemikul alates 1960. aastatest kuni 21. sajandini, sealhulgas kõrgpunktiga 1987. aastal, koos Maailma Keskkonna- ja

Arengukonverentsi (*World Commission on Environment and Development - WCED*) aruandega ühendati need tegurid aja jooksul, mil paralleelne keskendumine oli suunatud arengule ja ühisele julgeolekule. Kulminatsioon toimus hilistel 1980. aastatel WCED aruandega, mis pani aluse jätkusuutliku arengu terminile ning tutvustas maailmale keskkonna julgeoleku mõistet, ühendades riike põhjusega. Eelnev viis Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni keskkonna- ja arengukonverentsini (UNCED), mida on tänaseks peetud kolm korda. Esmakordselt Rio de Janeiro 1992. aastal ja järgmistel kordadel aastatel 1997 ning 2003. (Barnett 2007, 185)

Kriitikal vana julgeoleku diskursuse suunal on olnud puudulik tähelepanu keskkonnariskidele ja selle haldamiseks riikliku ja rahvusvahelise julgeolekuga. Teadlased nagu Richard Falk ning Harold ja Margaret Sprout vaidlesid varajastel 1970. aastatel selle üle, et rahvusvaheline poliitiline süsteem peab ühiselt andma vastutust keskkonna probleemidele, nende põhjustatud ohtude tõttu siseriiklikule heaolule ja rahvusvahelisele stabiilsusele. Keskkonnamuutuse tõsidust ja sõjalisi ohte, mis sellest edasi tõusevad, defineeris teadlane Richard Ullman 1983. aastal ohtu riigi julgeolekule: „... kui midagi, mis võib kiiresti halvendada riigi elanike elukvaliteeti või mis kitsendab inimeste ja organisatsioonide valikuvõimalusi riigi piires.“ (Barnett 2007, 186) See oli ajal kui külma sõda oli veel oma haripunktis ning need mured omasid vähemat tähtsust Lääne julgeoleku institutsioonidele, mis olid külma sõja võitmise tõttu okupeeritud. Ei olnud kuni bipolaarse maailmakorralduse lõpuni, kui julgeolek üldises tähenduses tähendas ideoloogilist ohtu Nõukogude Liidu poolt, kui hakkas see kahanema ning põhjus relvade kogumiseks langes, mis puudutas sõjaväe paremust turvalisuses. Ühise julgeoleku üleskutse hakkas veelgi suurenema 1990. aastatel ning ja koos kasvava keskkonnateadlikkusega ja keskkonna julgeoleku uuringutega omas see mõju ka poliitikale. Tänapäeval, alates 21. sajandist ja edasiselt, on samuti olnud laiendatud fookus keskkonna julgeoleku rohkem kitsamale tunnustamisele, kui ohule inimeste heaolule. Enamik teadusuuringutest, mis tekkisid pärast külma sõda, olid keskendunud mõistmaks suureulatuslikke keskkonnaalaseid protsesse. Nüüdseks on tunnustatud, et muutuv keskkond omab tõsist riski inimeste julgeolekule, õõnestades ellujäämise põhivajadusi, nagu puhas vesi, viljakas pinnas ja toit. (Barnett 2007)

4.5. Inimeste julgeolek

Inimeste julgeolek, sisenes terminina rahvusvaheliste suhete areeni alates Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogrammi (*United Nations Development Programme - UNDP*) 1994. aasta Inimarengu Aruandega. Tänapäeval, peaaegu kaks aastakümnet hiljem, on inimeste julgeolek leidnud oma koha julgeoleku uuringute seas, kus tähelepanu keskpunktis on inimesed riigi siseselt, kui uuritavad objektid. Tähelepanu vajavad pigem ebakindluse käes kannatavad inimesed, kui riikidevahelised suhted. Selle jaoks, et inimesed tunneksid ennast kindlalt, peab neile olema tagatud vabadus ja võrdsus, milleni inimeste julgeolek küündib läbi universaalsete inimõiguste vastuvõtmise. Inimarengu Aruandes tähendab inimeste julgeolek turvalisust krooniliste ohtude ees nagu nälg, haigused ning lisaks „...kaitse ootamatute ja kahjustavate häirete eest igapäevaelu harjumustes - kas siis kodudes, töökohtadel või kogukondades.“ (Kerr 2010, 122) Kuna inimeste julgeolek keskendub individuaalile, kui uuritavale objektile, on see väljakutseks riigikesksele turvalisuse mõistele. Eelnev on mõeldud inimeste, mitte riikide või valitsuste heaks. Inimeste julgeoleku pooldajad tähendavad, et antud mõiste on oluline samm muutmaks ohud inimeste turvalisusele ja elule selgemaks, mis on põhjustatud ohtude poolt nagu vaesus, haigused ja keskkonna stress. (Acharya 2014, 449) On oluline märgata seoseid konfliktide ja arengute vahel, millele inimeste julgeolek keskendub ning ajale kui inimeste julgeolek saabus. See sai keskpunktiks 1990. aastate keskel, kui konfliktid hakkasid toimuma katkenud arenenud riikide piires ning mitte nende vahel. Katkenud riikide piires on valitsemine sageli relvastatud konfliktide tõttu mässulistega või mässuliste ja muude rühmadega ebapiisav. Eelnev loob sfääri, kus tsiviilelanikkond on püütud tulejoonele, kus valitsev režiim ning selle seadused ja õiguskaitseasutuste osalejad, nagu näiteks sõjavägi, on tihti teo täideviijaks. Inimeste kannatused ning selle eetilised küsimused on oluliseks osaks arengu- ja konfliktivahelises seoses. On samuti oluline panna tähele, et riikide läbikukkumine loob kohutava mõju, mitte ainult kohalikul ja piirkondlikul tasandil, kuid samuti maailma mastaabis. Inimestele ja riikidele suunatud ohtude arv on kasvav ja muutuv, millele inimeste julgeoleku kontseptsioon samuti keskendub. Järgnevalt leiame ähvardava keskkonna halvenemise, pandeemiad ja inimeste liikumised, mis on piiriülesed ja omavad mõju riigi kokkuvarisemise kõigil tasanditel. (Kerr 2007, 93)

5. INIMÕIGUSED JA KLIIMAMUUTUS – SIDUSUS

Ühinenud Rahvaste Organsatsiooni Inimõiguste Nõukogu (*United Nations Human Rights Council - UNHRC*) tunnistuse kohaselt võivad kliimamuutusest tingitud keskkonnamuutused põhjustada häireid rahvusvahelistes inimõigustes. Üksikisikud ja kogukonnad on juba saanud mõjutada ning inimesed kelle elu on seotud tihedalt loodusega, rannaäärsete ja madalal asetsevate saareriikidega, on kliimamuutusele eriti tundlikud ja kaitsetud (CIEL, 2011). Kliimamuutus on ebamäärane, sest see võib kaasa arvata väga erinevaid olusid, muutmaks kliimat. IPCC definitsioon kliimamuutusest on: „...kliimamuutuse seisund, mida võib identifitseerida (nt kasutades statistilisi teste) keskmiste muutuste kaudu ja/või varieeruvuses oma omadustes, ning mis püsib pikemal ajaperioodil, tavaliselt aastakümneid või kauem. See viitab mis tahes kliimamuutusele aja jooksul, olgu siis loodusliku varieeruvuse tõttu või inimtegevuse tagajärjel.“ (IPCC 2007, 30) Inimeste julgeolekul ei ole enam nii palju seondumist riigipiiridega, vaid sellega mida mõjutab keskkonnaseisundi halvenemine kõige enam. Inimõigused tuginevad nii läänemaailma kui ka arengumaade inimestele, mis omakorda viitab globaalsele mõjule. Siiski ei tundu mõned küsimused nii olulised ning suured võrreldes nendega, mis käsitlevad ja omavad igapäevast mõju teatud rühmade ja üksikisikute ellujäämisele.

5.1 Õigus privaatsusele ja perekonnaelule (Artikkel 12)

Nagu eelnevalt mainitud inimõiguseid käsitlevas lõigus, omavad inividid mitmeid inimõiguseid. Isiku ilma jätmise nimetatud õigustest võib kaasa tuua õiguslikke meetmeid. 1995. aastal esitas Hispaania kodanik Hispaania vastu avalduse, põhjuseks rikkumine tema õigust era- ja perekonnaelule vastavalt Inimõiguste Ülddeklaratsiooni Artiklile 12, mis sätestab, et: „Kellegi privaatsusele, perekonnale, kodule või kirjavahetusele ei tohi meelevaldselt vahele segada, ega rünnata tema au ja head mainet. Igaühel on õigus seaduse kaitsele selliste vahelesegamiste või rünnakute suhtes.“ (Inimõiguste Ülddeklaratsioon) Antud isiku väide oli, et tema elukohas levitasid veetaimed mürgiseid aure ja sellest jooksid välja heiteveed. Euroopa Inimõiguste Kohtus tegi kvaliteedi hinnangu, saamaks teada kas riik võttis kasutusele vajalikke meetmeid tema õiguste kaitseks. Tulemuseks oli, et kohus otsustas tema kasuks ning tunnistas, et keskkonna halvenemise tagajärjed võivad võtta ära tema õigused.

2001. aastal kaebasid Ühendkuningriikides Heathrow lennujaama lähedal elavad inimesed öö jooksul müra tulevatele häiretele. Kaebajad tähendasid, et Euroopa konventsiooni kohaselt ei ole valitsus suutnud müra piirata ning kaitsta neid õiguse üle häiritud privaatsusele ja perekonnaelule. Kohus väitis, et isegi kui valitsus ei oma ise lennujaama, on neil kohustus vastata inimestele ning, et majanduslik huvi riigile ei ole piisav, kaalumaks üle kodanike õigusi. (Aminzadeh 2006, 247) Need õigused olid seostatud Euroopa õiguste alusel, kuid isegi sellel puhul demonstreerivad kirjeldatud näited seda, et eksisteerib töötav õigussüsteem. Vähemalt hagejate jaoks Euroopas, kes tunnevad, et neid on inimõigustest ilma jäetud. Samuti läbi sarnaste juhtumite, kui valitsus austab inimõigusi, kinnitavad nad kodanike silmis legitiimsust (Burchill 2009, 69)

Eelnev peegeldab, kuidas valitsus rõhutab üksikisiku õigusi. Kuna need olid põhjustatud kohtu poolt ja väljaspool riiki ning mitte valitsuse poolt, peegeldab see ka demokraatiat ja mida liberaalid riigi vähema võimsuse all mõtleavad.

5.2 Õigus elule, vabadusele ja inimese julgeolekule (Artikkel 3)

Siiski need inimõigused, mida on rikutud vastavalt Euroopa Inimõiguste Konventsiooni tavadele, ei ole isegi lähedal muutumaks ülemaailmseks, nagu õigus nälja kannatamise eest või õigus elule. Võrreldes lõunapoolkeraga on karm öelda, et inimesed Läänes ja põhjapoolkeral nälgivad. „Haigestumine suurendab haavatavust ja vähendab üksikisikute ja gruppide võimsust kohaneda kliimamuutusega. Haiguste ja jõuetuse kõrge määraga populatsioon tuleb vähem edukalt toime erinevat liiki stressidega, sealhulgas nendega, mis on seotud kliimamuutusega.“ (Confalorieri *et al.* 2007, 393) Vaesed ja ebasoodsates oludes elavad inimesed on need, kes kannatavad keskkonna halvenemise käes kõige enam ja paljud kannatavad nii-öelda topelt koorma all, mis tähendab, et nad peavad lisaks tulema toime tihedate keskkonna ohtudega nagu must vesi, täiustamata sanitaartechnika ja õhusaaste siseruumides (Inimarengu Aruande Raport 2011, 5). Siseruumide õhusaaste võib esmapilgul tunduda mitte niivõrd muret tekitava faktorina, kuid on palju rohkem akuutne kui kõlab. See tapab 11 korda enam inimesi madala inimarengu indeksiga maades, mis on viis mõõta arengut (Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogramm, Inimarengu Raport) ja moodustab 5,4 protsenti haiguskoormusest, Afganistanis 10 protsenti (Inimarengu Aruande Raport 2011, 51). Õhusaaste siseruumides võib tunduda mõistmatuna, kuidas see võib mõjutada ja tappa inimesi, kuid kui on puudus kaasaegselt kütusest toiduvalmistamisel ja soojendamisel, kasutavad inimesed sütt, puitu, põllumaanduse jääke, puusütt ja kivisütt. Sellest tulenevad suured koormad ning seda peamiselt naistele ja lastele, kes veedavad enamuse oma ajast kodus. (Metha, Shahpar 2004, 53) Igal aastal sureb enam kui miljon inimest kroonilise obstruktiivse hingamisteede haiguse (*Chronic obstructive pulmonary disease - COPD*) kätte, mis tuleneb siseruumide õhusaastest. Leibkondades üle kogu maailma on umbkaudu kolm miljardit inimest, kes endiselt kasutavad küpsetamiseks ja oma toidu valmistamiseks tahkeid kütuseid ning enamus neist elab arengumaades. (Maailma Terviseorganisatsioon) Need rikkumised võivad samuti minna Artikli 12 (Inimõiguste Ülddeklaratsioon) alla, kuid rangem rikkumine siin läheb Artikli 3 (Ibid) alla, mis väidab: „Kõigil on õigus elule, vabadusele ja isiku kaitsele.“ (Ibid) Inimesed, kes jäetakse ilma seesugustest põhiõigustest nagu õigus elule, ei suuda sageli oma õiguste eest ise võidelda ning siinkohal teadlased rahvusvahelise korra raameliselt, nagu selleks on IPCC Kokkuvõtva aruande (töögruppide I, II ja III, Valitsustevaheline Kliimamuutuse Paneel) toetajad, võivad

kaudselt läbi oma teadustööde viidata nende nimel antud õigustele. Kui inimesed kaotavad sellised põhiõigused nagu õigus elule, riskib valitsus liberaalse vaate läbi kaotada oma legitiimsust, kui ei austa inimõigusi.

5.3 Õigus piisavale elustandardile (Artikkel 25)

Juurdepääsu ulatus puhtale veele ja sanitaartechnikale on samuti hämmastav, kuuel inimesel kümnest on puudus kvaliteetsest veest ning neljal inimesele kümnest hügieenilistest sanitaartechnikast. Kliimamuutus ohustab olukorda halvendada ning Maailma Tervisehoiuorganisatsiooni järeldused keskkonnateguritest näitavad, et kümme juhtivat haiguste tekitajate põhjust sisaldavad puudulikku sanitaartechnikat, hügieeni ja ebapuhast vett. Igal aastal sureb kolm miljonit alla viie aastast last keskkonnaga seotud haigustesse, mis sisaldavad ägedaid hingamisteede nakkuseid. (Inimarengu Aruande Raport 2011, 6) Viimane näide kinnistab veelgi olukorra tõsidust. Need kaudsed riskid läbi kliimamuutuse, puudutavad mõlemat viimasena nimetatud artiklit, kuid ka Artiklit 25, mis sätestab: „Kõigil on õigus elustandardile, mis on piisav isiku ja tema perekonna tervisele ja heaolule, sealhulgas toidule, riietusele, eluasemele ja arstiabile ja vajalikule sotsiaalsele teenindusele ning õigus kindlustusele tööpuuduse korral, haigusele, puude, lehestumise, vanaduse või mõne muu elatusvahendi puudumisele mis tulenevad olenemata isiku enda kontrollist.“ (Inimõiguste Ülddeklaratsioon) Antud mitmete surmade kaudsed põhjused on need, millele keskkonnakaitsjad ja sotsiaalsed rohelised viitavad kui keskkonna kriisile. Võib aga siiski näha, et piirkonnad, kus puudub juurdepääs kvaliteetsele veele, on jõudnud „kandevõimeni”, isegi kui eelduseks on olnud teised põhjused, mis langetasid piiri, nagu näiteks kliimamuutus. Kõige sagedasem looduslik ilmastiku katastroof tuleneb üleujutustest, nende võimalik juhtumine on küll madala tõenäosusega, kuid kui eelnevalt mainitud sündmused aset leiavad, siis võivad need käia üle jõu inimeste vastupanuvõimele. Selliseid üleujutusi sealhulgas on viimase kahe aastakümne jooksul toimunud. 12 aastat tagasi, 2003. aastal, olid mõjutatud 130 miljonit inimest Hiinas ning 1999. aastal sai Venetsueelas surma 30 000 inimest tormide poolt põhjustatud üleujutuste ja maalihete tõttu. Peale üleujutuste tekkimise on veel tugev seos suurenenud kõhulahtisuse arvude ulatuses inimkonnas, seda tulenevalt suure määra

nakkushaigustest ning halvadest sanitaaroludest. (Confalorieri *et al.* 2007, 398) Antud sündmused on harvad, kuid juhtuvad muutuvate ilmastikuolude tõttu (IPCC 2007, 49) ning jätvavad üksikisikud ebakindla tulevikuga ilma oma julgeolekust. 1991. aastal Bangladeshis rannikul jättis keeristorm 10 miljonit inimest koduta ning tappis ligikaudu 139 000. Olukord juhtus, kuna antud inimesed elasid ning elavad endiselt madalates piirkondades, nagu need ranniku lähedased alad, mis antud keeristormi ning paljude teiste tormide poolt saavad suure kahju ning rusustuste osaliseks. Asukatel ei ole kuhugi mujale minna ning Bangladeshis üheskoos Hiinaga on kokku umbes 140 miljonit inimest, kes elavad madalatel rannikualadel, ning puutuvad sealjuures igapäevaselt kokku ohuga kaotada oma kodu, perekond ning kõigele lisaks ka oma elu. On olemas ka terved rahvuste hulgad, keda ohustab saada mere poolt hukatud. Kiribati on üks neist ning tõusev merevee tase on juba hakanud mõjutama olulisi mageveevarusid ning kaotanud erosiooni tõttu maa ala. Läbi seesuguse ökoloogilise väljakutse, kui isegi rahvad on ohustatud selle alla minna, saab selgeks, et klassikalised rahvusvaheliste suhete mõtted rahust, ülemaailmsest valitsemisest ja globaalsest õiglusest vajavad uuesti läbimõtlemit. Kliimamuutuse põhjusel jätkavad merevee tasemed tõusmist ning lisaks tehes seda kiirenedes. Alates 1870. aastast on keskmine mereveetase tõusnud 20 sentimeetrit ning eeldatakse antud numbrit 2100. aastaks tõusmaks 31 sentimeetrit kõrgemaks kui 1990. aastal. Käesoleval hetkel mõjutab see enim mõningaid rannajooni ja arengumaade väikeseid saareriike, kuid omab mõju kõikidele rannikualadele poole meetri meretaseme tõusuga, mõjutades umbes 170 miljonit inimest. (Inimarengu Aruande Raport 2011, 35) Eelnev on samuti Artikli 25 kohaselt rikkumine, kui isikud jäetakse ilma õigusest piisavale elamisele, eluasemele ning turvalisusele.

5.4 Kliimamuutus on ebavõrdne - Eskimod

Probleem kliimamuutusega on, et see ei ole üle kogu maailma ühtlaselt jaotunud. Isegi kui globaalne soojenemine on toimumas üle kogu maailma, soojeneb Arktika piirkond sellest kaks korda kiiremini, põhjustades jää hõrenemist, igikeltsa sulamist ja mereveetaseme tõusu. Merejää taandub ökosüsteemide nihetega, millel on otsene mõju seal elavate eskimote ellujäämisele. Igikeltsa sulamine on teiseks probleemiks, mis mõjutab infrastruktuuri,

kahjustab teesid, lennujaamasid, torustikke ja maju, põhjustades erosiooni, maalihkeid ja kalde ebastabiilsust. (Aminzadeh 2006, 243) Eskimote Rahvusvaheline Valitsusväline Organisatsioon (*Inuit Circumpolar Council - ICC*) moodustub umbes 160 000 eskimost, kes elavad Alaska, Kanada, Gröönimaa ja Tšuktši Venemaa Arktika piirkondades. 2005. aastal esitasid nad kaebuse Inter-Ameerika Inimõiguste Kohtu (*Inter-American Court of Human Rights - IACHR*), Rahvusvahelise Keskkonnaõiguse Keskuse (*Center for International Environmental Law - CIEL*) ja Maailma Õigluse (*Earthjustice*) toel. Petitsioon väitis, et eskimote inimõiguseid rikuti USA kliimamuutuse poliitikas. Inter-Ameerika Inimõiguste Kohus keeldus petitsiooni arvestamist, tuues põhjuseks, et väidetavad faktilised asjaolud ei andnud piisavalt informatsiooni määrata kindlaks kas rikkumine oli tehtud vastavalt Ameerika Deklaratsiooni õigustega. Siiski avas tagasilükkamine uusi uksi tuleviku inimõigustel põhinevate rikkumiskaebustesse, sest see oli esimene juhtum, kus ühendati kliimamuutus inimõigustega läbi õiguslike meetmete. (Aminzadeh 2009, 239) Eskimod on jäetud kliimamuutuste tõttu ilma oma õigustest kodule, privaatsusele, perekonnelule ja julgeolekule. Ühes külas on juba mitmed majad langenud merre ning insenerid on teinud ennustusi, et 600 majaga külal on oht, et see mattub järgmiste aastakümnete jooksul ookeanisse. Üks suur probleem on välja selgitada, kes võiks olla antud juhtumi korral vastutavaks isikuks. Täna ei ole sellele küsimusele veel vastust, kuid on kindel, et kliimamuutus mõjutab inimeste igapäevaelu. (Aminzadeh 2009, 248)

5.5 Keskkonnaalased pagulased

Paljud inimesed arengumaades põgenevad oma kodudest, eelneva põhjuseks on põua poolt esile kutsutud veepuudus ja toidupuudus, mis on tingitud üleujutuste tagajärjest. Vastavalt ÜRO-le võib 2020. aastal olla nii palju kui 50 miljonit keskkonna pagulast. (Zelman 2011) See uus klass pagulasi on lähiajal saamas 21. sajandi suurimaks sundrändeks, keskkonnaseisundi halvenemise tõttu ümberasustatud inimeste hinnangulise arvuga 25 miljonit. Kuigi need inimesed on ilma jäetud mitmetest inimõigustest, ei ole neil õiguslikku staatust pagulasena, nagu on näiteks neil, kes on taga kiusatud oma poliitiliste, usuliste või eetiliste uskumuste pärast. On vajadus reguleerida seda populatsiooni ja mõned teadlased

soovivad tungivalt uut konventsiooni kaitsmaks keskkonnaalaselt ümberasustatud inimesi. (Aminzadeh 2009, 257) Siiski on raske teada kui paljud inimesed on sunnitud kolima keskkonna stressi loodud põhjusena. Eksisteerib ka teisi tegureid, mis mõjutavad inimesi end ümber paigutama. (Inimarengu Aruande Raport 2011, 58)

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö alguses tõstatati rohkem teoreetiline küsimus: „Kuidas on omavahel seotud inimõigused ja keskkonna julgeolek?“ ning rohkem empiiriline uurimusküsimus: „Kuidas on inimõigused mõjutatud kliimamuutusest?“. Nagu eelnevalt märgitud, oleks täielikult vaid esimesele küsimusele süvenedes antud teemasse liiga lai läheneda, kuid läbi rohkem empiirilise lähenemise oli hallatav tabada ja näha seost inimõiguste ja keskkonnajulgeoleku vahel, mis oli ka käesoleva bakalaureusetöö üheks eesmärgiks. Kuna inimõigused on vaidlustatud ja mitte universaalselt tunnustatud mõiste, on oluline teemat edasi arendada, ühendades seda teiste teemadega nagu keskkonnajulgeolek. Mida enam on avaldatud teaduskirjandust ja mida rohkem on levinud ja isegi kritiseeritud mõistet inimõigustest, seda rohkem suureneb kontseptsiooni arusaam. Võib arvata, et ilmselt ei saa olema kunagi täielikult ülemaailmselt vastuvõetud õiguseid, mille põhjuseks võib tuua teised tegurid maailma ühiskonnas, nagu näiteks majandus, kultuur, religioon, areng ja vaesus. Käesoleva töö tulemus on näidanud kui lihtne ja kui raske võib olla rahvusvaheliste suhete vallas mõista ja siduda kokku põhjuseid. Inimõigused, mõeldes erinevatele õigustele, ning keskkonnajulgeolek, mõeldes vaid kliimamuutustele, aitab eelnevalt mainitud näidata. Valdkonda võib edasi arendada lõpmatuseni ning teadusuuringud, mis on antud töös minimaalsed, võrreldes teiste teadusuuringutega samas vallas, võivad areneda niivõrd laiaks nagu Valitsustevaheline Kliimamuutuste Nõukogu Raporti ja Inimarengu Aruande toetajate töö.

Alates Inimõiguste Ülddeklaratsioonist seostusin ajas tagasi, kasutades Artikleid 3, 12 ja 25, näitamaks juhtumeid, kus käsitletavaid õiguseid on rikutud. Kahel juhul Artikli 12 alusel, mis käsitleb õigust privaatsusele ja perekonnaelule, otsustati kohtu poolt hagejate kasuks, kuna rikuti isikute õiguseid. Juhtum leidis aset Euroopas ning antud fakt näitab seda, et inimõigustest on tehtud mõned järeldused, mis seonduvad keskkonnaprobleemidega, müra ja toksiliste aurude kujul. Kui mõtet sellest võib näha kui vähese tähtsusega küsimust võrreldes ilmastiku katastroofidega või puhta vee puudust, mida võib pigem näha inimõiguste

rikkumise probleemina, mis on otseselt seotud keskkonna julgeolekuga. Eelnev on siiski rikkumine ning kui inimeste õigustest üle astumine on toimunud, on igal isikul lääne liberaalses maailmas õigus esitada kaebus oma õiguse eest. Paljud vaesed ja ebasoodsas olukorras olevad inimesed, kes kannatavad keskkonna halvenemise käes kõige enam, peavad samuti tulema toime otseste keskkonna poolt põhjustatud ohtudega, mis muutub nende jaoks nii-öelda topelt koormaks. Otsesteks ohtudeks võib pidada saastunud vett, viletsat sanitaartechnikat ning siseõhu saastatust. Eelnev mõjutab inimeste julgeolekut drastiliselt ning on vastuolus Artikliga 12, mis sätestab, et igapähele on õigus elule, vabadusele ja isikupuutumatussele.

Igal aastal sureb 3 miljonit alla viie aastast last keskkonnateguritega seotud haiguste tõttu. Puhta vee ja sanitaarvahendite juurdepääsu puudumise tõttu need haigused levivad, kuuel inimesel kümnest puudub juurdepääs puhtale veele ning neljal inimesel kümnest hügieenilisele sanitaartechnikale. Need puudujäägid on Maailma Terviseorganisatsiooni andmetel kümne kõige suurema keskkonnateguritest tulenevate haiguste allika põhjuse hulgas. Artikkel 25 sätestab, et igal inimesel on õigus vajalikule elatustasemele tervise ja heaolu jaoks ning on selge, et nende kaudsete riskipositsioonide all kannatavate isikute õigusi on rikutud mitmete Inimõiguste Ülddeklaratsiooni Artiklite läbi.

Viimase kahe aastakümne jooksul on aset leidnud üleujutused, mis on omakorda mõjutanud miljoneid inimesi ning ainuüksi Bangladeshis ja Hiina madalatel rannikualadel on umbes 140 miljonit inimest, keda ohustab igapäevaselt risk kaotada oma kodu, perekond ja elu. Koos merevee taseme tõusuga ei puuduta see vaid madalaid rannikualasid, vaid ka kõiki teisi ranniku lähedasi piirkondasid. Samuti mõned väikesed riigid, nagu Kiribati, on merevee taseme tõusu tõttu ohu all saada mere poolt neelatud.

Inimõiguseid on rikutud kliimamuutuse tõttu ning keskkonna julgeolekul on ees raske ülesanne võtta vastu inimõigused, mis on kui mure aspekt, mõeldes sõdadele ja konfliktidele. Mistahes tegur, mis võib kiiresti halvendada riigi inimeste elukvaliteeti, on Ullmani sõnade järgi defineeritud kui oht riigi julgeolekule. Ehkki oli seda väidetud külma sõja ajal, võtavad teadlased antud lähenemisviisi täna üha rohkem ja rohkem tõsiselt mõtlemisse, töötades keskkonnaalase julgeolekuga. Tõusev keskpunkt keskkonna lõpptulemusest inimestele on veelgi laienenud inimjulgeolekule ja sellega kaasnevalt ka inimõigustele. Näiteks, kui toimuksid saareriigi Kiribati tõusva meretaseme üleujutused, peaksid kõik kodanikud migreerima. Eelnev mõjutaks lähiriikide ja regioonide stabiilsust. Selle näitega saab selgelt

näha, kuidas inimeste julgeolek on seotud keskkonnajulgeolekuga. Mõeldes individuaalidele kui uuritavatele objektidele, mida tuleb kaitsta, kui riigi julgeolek on ohustatud kliimamuutuse poolt, saab selgeks asjaolu, et individuaali julgeolek sõltub samuti teistest turvalisuse vormidest, nagu näiteks keskkonnajulgeolekust. Juhul, kui ei ole tagatud keskkonna turvalisus, ei saa individuaalid olla turvatud ohtude eest, nagu haigused, mis tulenevad paranenud veevarustuse ja sanitaartechnika puudusest ning mitte isegi keskkonna stressi eest. Eelnev on samuti see, millele inimeste julgeolek on keskendunud - indiviidi julgeolek.

On huvitav, et kui inimesed, kelle õigust eraelule ja perekonnaelule rikuti, poleks olnud teadlikud oma õigustest, ei oleks ilmselt keegi aidanud neil selle eest võidelda, Lääne elustandardi tõttu. Toetame siiski inimeste õiguseid lõunapoolkeral, kuid pigem põhiõiguseid, nagu õigust isiku elule, vabadusele ja julgeolekule vastavalt Artiklile 3. Tegemist on moraalse kohustusega, mis läbi globaalse valitsemise on kasvanud saamaks küsimuseks rahvusvahelises üldsuses. Tähelepanuväärselt on see ulatuslik mõju läbi erinevate roheliste ja teiste organisatsioonide, nagu näiteks ÜRO ja *Green Peace*, teinud ja inspireerinud ka teisi inimesi järgima oma jälge lahkuse suunas teistele ja üksteisele.

Edaspidiselt on huvitav mõelda, mis võib juhtuda, kui arengumaad tõusevad ning liberaalsed mõtted inimõigustest ja võrdsusest levivad.

Kas võib näiteks inimõiguste rikkumiste inflatsioon saada taotletud hagejate kasvava arvu kujul? Juhul kui jaa, kas ülemaailmne valitsemine sellel puhul alandaks inimõiguste limiiti?

Laiendamiseks tulevikus

Laiema vaate jaoks, kuid mitte käesoleva bakalaureusetöö jaoks, võib olla samuti huvitav küsida: „Kas keskkonna julgeolek edendab inimõigusi?“, sest keskkonna julgeolek ei ole liberalistide vaadete kohaselt niivõrd palju mainitud. See on rohkem realistide julgeoleku koolkonnas, mõeldes mis on see, mida tuleb kaitsta. Kui inimõigused ei ole kaasa arvatud keskkonnaga, siis usun, et riigid käivad kaasa kui uuritav objekt, mida tuleb kaitsta keskkonna julgeoleku vallas keskkonna muutuste, mitte inimeste eest. Mida aga mõningates maailma piirkondades, nagu näiteks väikestes saarteriikides, võib kasutada kui tähendusena

rahvusvahelisele survele kliimamuutusesse, ehkki riik ise on sama ohu käes. Väikeste Saareriikide Allianss (*The Alliance of Small Island States - AOSIS*) on olnud väga aktiivne rahvusvahelistes läbirääkimistes kliimamuutust puudutavates teemades, sest nad on enim haavatavad ja riski käes, et saavad ujutatud selle sajandi lõpus (Vloger 1997, 230). Selle kohaselt ei saa riik olla turvaline, kui inimesed ei ole ohust vabad. Isegi kui see ei ole põhiline probleem, võib see seda saada teiste riikide jaoks, näiteks seoses suurte migratsioonitormidega lähimatesse naaberriikidesse, mis võivad olla enim mõjutatud (Bali 1997, 210). Ehkki antud töö jaoks ei ole piisavalt ruumi, et seda küsimust edasiselt uurida, kuid töö autor leiab, et on oluline mainida seda seisukohta laiema pildi lihtsamaks mõistmiseks. Tulevik annab autorile võimaluse uuringut edasi arendada inimõiguste ja keskkonna julgeoleku seoste rohkemate aspektidega, mis saab olema väga huvi pakkuv.

Samuti meie süsteemid ja eluviisid läänemaailmas mõjutavad arengumaailma viisil, et nad püüavad täita oma unistusi, pürgides meie omadeni. Töö autor ei võta seisukohta, kas meie tee on õige, kuid saan võtta seisukoha selle kohta, et ütluse „mida rohkem seda uhkem“ tähendus tulevikus muutub. Usun, et inimõiguste ja keskkonna julgeoleku teemad võivad edaspidiselt pakkuda rohkem teoreetilist lähenemist rahvusvahelistesse suhetesse, eesmärgiga luua selle ulatuslikum mõistmine tänapäeva maailmas.

VIIDATUD ALLIKAD

- Acharya, A. (2014). Human Security. In Baylis J., Smith S. & Owens P. *The Globalization of World Politics - An introduction to international relations*, 6th ed. Oxford: Oxford University Press
- Aminzadeh, C. S. (2006-2007). A Moral Imperative: The Human Rights Implications of Climate Change, 30 *Hastings Int'l & Comp. L. Rev.*: Heinonline
- Bali, S. (1997). Migration and Refugees, In White, B., Little, R. & Smith, M. *Issues in World Politics*. London: Palgrave Macmillan
- Barnett, J. (2007) *Environmental Security*. In Collins, A. *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press
- Barnett, J. & Adger, W. N. (2007). Climate change, human security and violent conflict, *Political Geography* 26. 639-655. Elsevier
http://waterwiki.net/images/7/77/Climate_change,_human_security_and_violent_conflict.pdf (5.03.2015)
- Burchill, S. (2009). Liberalism. In Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Nardin, T., Paterson, M., Reus-Smith, C. & True, J. *Theories of International Relations*, 4th ed. London: Palgrave Macmillan
- CIEL (2011). *Climate Change & Human Rights: A Primer*.
http://www.ciel.org/Publications/CC_HRE_23May11.pdf (6.03.2015)
- Collins, A. (2007). Introduction: What is Security Studies. In Collins, A. *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press
- Confalonieri, U., B. Mene, R. Akhtar, K. L. Ebi, M. Hauengue, R. S. Kovats, B. Revich & A. Woodward (2007) Human health. *Climate Change 2007: Impacts, Adaption and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, M. L. Parry, O. F. Caziani, J. P. Palutikof, P. J. van der Linden and C. E. Hanson, Eds. Cambridge: Cambridge University press, 391-431
<https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg2/ar4-wg2-chapter8.pdf> (7.04.2015)
- Donnelly, J. (2014). Human Rights, Baylis, J., Smith, S. & Owens, P. In *The Globalization of World Politics - An introduction to international relations*, 6th ed. Oxford: Oxford University Press

- Furlong, P. & Marsh, D. (2002). A Skin Not a Sweater: Ontology and Epistemology in Political Science, In Marsh, D. & Stoker, G. Theory and Methods in Political Science, 2nd ed. New York: Palgrave Macmillan
- Graeger, N. (1996). Review Essay: Environmental Security?, International Peace Research Institute, Oslo (PRIO), Journal of Peace Research, Vol. 33, No. 1
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/425137?uid=3737920&uid=2&uid=4&sid=21106732227483> (10.03.2015)
- Hopkin, J. (2002). The Comparative Method. In Marsh, D. & Stoker, G. Theory and Methods in Political Science, 2nd ed. New York: Palgrave Macmillan
- IPCC (2007). Climate Change 2007: Synthesis Report,
http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf (7.03.2015)
- Kerr, P. (2007). Human Security, Collins A., Contemporary Security Studies. New York: Oxford University Press
- Matthew, A. R., Barnett, J., McDonald, B. & O'Brien, L. K. (2010). Global Environmental Change and Human Security, Massachusetts Institute of Technology
http://www.geog.psu.edu/sites/default/files/Session2_Barnett_etal_2010.pdf (15.03.2015)
- McKittrick, R. (2011). What Is Wrong With The IPCC? Proposals for a Radical Reform, The Global Warming Policy Foundation
http://www.thegwpcf.org/images/stories/gwpcf-reports/mckittrick-ipcc_reforms.pdf (6.3.2015)
- Methhta, S. & Shahpar, C. (2004). The health benefits of interventions to reduce indoor air pollution from solid fuel use: a cost-effectiveness analysis, Energy for Sustainable Development, Vol VIII, No. 3, September 2004
<http://www.who.int/indoorair/interventions/iapcosteffectiv.pdf> (16.03.2015)
- Paris, R. (2001) Human Security: Paradigm Shift or Hot Air? International Security, Vol. 26, No. 2. The MIT Press
<http://euroakadeemia.ee/materjalid/Paris%20-%20Human%20Security%20Paradigm%20Shift%20or%20Hot%20Air.pdf> (5.03.2015)
- Paterson, M. (2009). Green Theory, In Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Nardin, T., Paterson, M., Reus-Smit, C. & True, J. Theories of International Relations. London: Palgrave Macmillan
- Ravallion, M. (2010). Troubling Tradeoffs in the Human Development Index, The World Bank Development Research Group, Policy Research Working Paper 5484
http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2010/11/29/000158349_20101129085041/Rendered/PDF/WPS5484.pdf (8.04.2015)
- Rogers, P. (2007). Peace Studies. In Collins, A. Contemporary Security Studies. New York: Oxford University Press

- Valge, J., Sepp, K. (2009). Üleilmastumine ja globaalprobleemid. Tallinn: Koolibri
- Vogler, J. (1997). Environment. In White, B., Little, R., & Smith, M. Issues in World Politics. London: Palgrave Macmillan
- Vogler, J. (2014). Environmental issues In Baylis, J., Smith, S. & Owens, P., The Globalization of World Politics - An introduction to international relations, 6th ed. Oxford: Oxford University Press
- Vromen, A. (2002) Debating Methods: Rediscovering Qualitative Approaches. In Marsh, D. & Stoker, G. Theory and Methods in Political Science, 2nd ed. New York: Palgrave Macmillan

Internetiallikad

- Human Development Index (HDI). Human Development Reports.
<http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/> (1.03.2015)
- Human Development Report. Sustainability and Equity: A Better Future for All.
<http://hdr.undp.org/en/humandev/> (15.03.2015)
- Organization of Eastern Caribbean States. Sustainable household data collection programme.
<http://www.oecs.org/lmis-related-activities/879-sustainable-household-data-collection-programme?showall=&start=4> (6.03.2015)
- Zelman, J. 50 Million Environmental Refugees By 2020, Experts Predict.
http://www.huffingtonpost.com/2011/02/22/environmental-refugees-50_n_826488.html (1.03.2015)
- United Nations Human Rights. Office of the High Commissioner for Human Rights. What are human rights?
<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx> (1.02.2015)
- World Health Organization. Household air pollution and health.
<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs292/en/> (24.03.2015)

Loengumaterjal

Küsimused ja probleemid rahvusvahelises julgeolekus: loengumaterjal. (2013). /Koostaja S. Svensson. Halmstad: Halmstad Ülikool

SUMMARY

THE CONNECTIONS BETWEEN ENVIRONMENTAL SECURITY AND HUMAN SECURITY AS SEEN FROM THE ASPECTS OF HUMAN RIGHTS AND LIBERALISM

Marii Kōima

The aim of current Bachelor's Thesis is to elaborate environmental security in the field of international relations and connect the subject with human security in the aspect of human rights and liberalism. The thesis will illustrate the linkage between human rights and environmental security. Some human rights like the right to life and security will illustrate the work and show how they are affected by environmental security. One other purpose of the work is to raise the awareness of how two different security concepts are connected. It shows the linkage of human rights and climate change. Security studies is a subfield to International Relations and current work is looking at environmental and human security. Present work will elaborate environmental change due to climate change and also talk about human security because of their linkage.

Author will try to answer the research question: "How can a linkage between human rights & environmental security be connected?" For more empirical approach the thesis will also answer a second question: "How is human rights affected by climate change?"

This does not provide broad answers on a large scale but builds a foundation on a vast issue. Both subjects, human rights and environmental security, are really broad and for that reason this thesis looks at some human rights, for example the rights to life, social security, privacy, food and housing. Author looks for some changes that has had or will have a direct or indirect impact on humans. Then relates them back to the human rights and which rights that have been affected.

The method of this thesis is a qualitative and comparative approach. It helps to find the linkage between human rights and environmental security. The thesis investigates where in some specific climate change human rights is affected and the comparative approach has helped to answer that. Current work shows how easy and how hard it can be to understand and link causes together in International Relations. Human rights and environmental security helps to show this. From the Universal Declaration of Human Rights author related back with Article 3, 12 and 25 to show where those rights have been violated. In two cases under Article 12 of the right to privacy and family life, the applicants had been ruled in favor for violation of those rights by court. The rising focus on the environments outcome on people has further converged to human security and with that on human rights. If for example the island state Kiribati floods of rising sea-levels then all the citizens must migrate. This would affect the stability of the nearby countries and regions.

It is clear how human security is connected with environmental security. When thinking of the individual as referent object to be secured when a state's security is threatened by climate change it becomes clear that the security of the individual also depends on other forms of security, as environmental security. If the environment is not secured then the individual cannot be safe from threats like diseases from the lack of access to improved water and sanitation and not either environmental stress. The security of the individual is also what human security is focusing on.